

ทัศนะของนิสิตอาเซียนพุทธต่อสถานะภาพของกลุ่ม “เพศวิถีในศาสนา”

กรณีศึกษาในพื้นที่สถาบันการศึกษาสงฆ์

Views of Buddhist Asean Student to Group of “Gender in Religious”

Case Studies on Thai Buddhist University

มัลลิกา ภูมะธอน | Mallika Phumathon¹ดิเรก ด้วงลอย | Direk Duangloy²

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ | Phrapalad Raphin Buddhisarō

Email : Raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาทัศนะของนิสิตอาเซียนต่อสถานะภาพของกลุ่มเพศวิถีในศาสนา ใช้วิธีวิทยาการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า นิสิตในประเทศพุทธศาสนาเถรวาทอาเซียนส่วนใหญ่สะท้อนคิดให้ย้อนกลับไปหาหลักการตามพระธรรมวินัย อันหลักปฏิบัติของพุทธศาสนาเถรวาทในกลุ่มอาเซียน ส่วนการยอมรับในเชิงสังคมเป็นเรื่องเชิงปัจเจกเฉพาะของแต่ละประเทศ トラบเท่าที่ยังไม่ได้สร้างความเสียหาย หรือผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา แต่ทัศนะของนิสิตพม่าจะสะท้อนวิถีที่เข้มขันว่าควรยึดและให้สีกออกไป โดยถือเกณฑ์เชิงสังคมในประเทศพม่าว่าควรมีการจัดการอย่างเด็ดขาด ส่วนเวียดนาม ลาว เขมร เวียดนาม อาจมีท่าที่อาจมองไปถึงเรื่องสิทธิส่วนบุคคล เป็นเรื่องส่วนตัว แต่เมื่อถามส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยและไม่พึงใจต่อการที่กลุ่มบุคคลเพศวิถีในศาสนา มีอยู่ หรือถูกอนุญาตให้มีในมหาวิทยาลัยสงฆ์

คำสำคัญ : เพศวิถีในศาสนา, มหาวิทยาลัยสงฆ์, นิสิตอาเซียน

Abstract

This article aims to study the views of ASEAN students on the status of sexuality groups in religion. Using quality education methods Use studies from research papers, interviews and participatory observations. The study indicated that Most of the students in ASEAN Theravada Buddhism reflect the idea of going back to the principles of the discipline. Which is the frame of being a monk, novice As for social acceptance, it is an individualistic subject of each country. As long as it does not damage Or the impact on Buddhism But in Myanmar students will reflect the intensive way that should be seized and worn away. By holding the criteria that in Burma, if there is a definite deal, Vietnam, Laos, Cambodia, Vietnam may have a position that may look to privacy issues Is a personal matter But when asked most, disagreement and displeasure towards the group of people of sexuality in religion Or being allowed to be in a Buddhist university

Keywords :

บทนำ

¹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

² บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พระเถร กะเทย เป็นเรื่องที่ถูกยกเป็นประเด็นทางศาสนา และสังคมในหลาย ๆ ครั้งและสิ่งที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นปัญหา ที่สะท้อนสภาพสังคมในหลายครั้งต่างกรรม ต่างเวลา กัน เมื่อถูกถามว่ามีบทความในแนว “ศาสนากับเพศในเชิงพื้นที่” จึงเป็นที่มาของการเขียนบทความแนว “เพศวิถีกับ” ศาสนาอีกครั้ง เพื่อเป็นการสะท้อนคิดและแสวงหาปรากฏการณ์เชิงสังคม กับศาสนาว่าจะมีอะไรเป็นปัญหา หรือมีอะไรที่เป็นเงื่อนไขร่วมกัน เพื่อหาบทสรุปหรือแนวทางหรือทางออกร่วมกันในสภาพประเด็นดังกล่าว ด้วยคำว่าเพศกับศาสนา เป็นของต้องห้าม ไม่ว่าจะพุทธ คริสต์ อิสลาม ล้วนใช้ฐานคิดความเป็นเพศเข้ามากำหนดเป็นจริยธรรม หรือเป็นช่องทางหนึ่งในการพัฒนาคุณธรรมภายในอีกแนวทางหนึ่ง ในงานวิจัยหรือบทศึกษาที่ปรากฏในสังคมไทย มักศึกษาใน 2 ประเด็น คือส่งเสริมให้ยึดแนวปฏิบัติที่จะรักษาหลักการ ตามแนวปฏิบัติดั้งเดิม รวมถึงหาแนวปฏิบัติหรือทางออกอื่นที่ชัดเจน กับประเด็นศึกษาที่พยายามเสนอทางออกเพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการยอมรับต่อกลุ่มเพศกับพื้นที่ทางศาสนา อาจมีแนวคิดตีความ หรือการให้คำอธิบายในแบบตีโต้ หรือสร้างคำอธิบายใหม่ต่อเกณฑ์หรือวิธีการปฏิบัติทวนย้อนกลับมาหาหลักการดั้งเดิมก็มี แม้จะมีประเด็นข้อโต้แย้งอยู่ก็ตามแต่ในทางปฏิบัติ ยังมีการยอม หรือสมยอมกลายเป็นให้เกิดขึ้น นัยหนึ่งกับว่ายอมรับให้มีจนกระทั่งเป็นเรื่องปกติ ดังนั้นเมื่อมีสมาชิกอื่น ๆ มาอยู่ร่วมกับชุมชนเดียวกัน มีทั้งเห็นด้วยไม่เห็นด้วย เมื่อไม่เห็นด้วย จะทำอย่างไร หรือจะมีแนวทางอย่างไร ซึ่งยังเป็นความคลุมเครือไม่ชัดเจนอยู่ ข้อเสนอกรณีแนวปฏิบัติในประเทศไทย โดยหลักยังคงยึดเกณฑ์ตามพระธรรมวินัยหลักการดั้งเดิม แต่การปฏิบัติก็ยังอนุโลม หรือผ่อนตามกระแสสังคม ประหนึ่งยอมรับกลายเป็นปัญหา

ดังนั้นในการเขียนบทศึกษานี้จึงประสงค์ศึกษาถึงทัศนะจากการพบเห็น อยู่ร่วม ของนิสิตมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่พบเห็นร่วมเรียนในสถานะนิตินของมหาวิทยาลัย โดยสืบใช้ตามเกณฑ์ของพระธรรมวินัยที่ปรากฏใช้ใน ประเทศของของตนเอง รวมทั้งเกณฑ์ทางสังคมต่อการยอมรับ และทัศนคติส่วนตัว ต่อการพบเห็นที่มีอยู่อันเป็นแนวปฏิบัติ ที่ปรากฏด้วยตาเนื้อ พบเห็น ไปสู่การยอมรับ หรือโต้แย้งกลายเป็น การศึกษา จะได้สะท้อนคิดผ่านการเล่าเรื่องสะท้อนมุมมอง ในความเป็นเพศสภาพอันเป็นเพศรส หรือเพศสถานะของความเป็น “บรรพชิต” นักบวช รวมถึงทัศนคติในเชิงสังคมต่อความเป็นเพศสภาพ หรือเพศทางเลือกใน พระพุทธศาสนาจากพระภิกษุสามเณรประเทศเถรวาทอาเซียนมีทัศนคติหรือความคิดเห็นอย่างไร ? ซึ่งจะได้ ทำการศึกษาและอธิบายต่อไป

ภาพ 1 ภาพสะท้อนความเป็นเพศ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่ผ่านการอยู่ร่วม ศึกษา ร่วม และใช้ชีวิตร่วมอยู่อาศัย (ภาพออนไลน์ 28 กุมภาพันธ์ 2562)

งานศึกษาเกี่ยวกับ เพศในพุทธศาสนากับ“เพศวิถี”

ในมิติความเป็น “เพศรส” กะเทย บัณเฑาะก์ เกย์ กับความจริงที่เกี่ยวกับ “เพศ” สถานะ หรือเพศในอุดมคติ “นักบวช-บรรพชิต” พระภิกษุในพระพุทธศาสนา ยังเป็นพื้นที่สงวนไว้ในเชิงมิติทางหลักการและสังคม แต่ก็มีงานศึกษาไว้จำนวนมากโดยเฉพาะในประเด็นในความเป็นเพศในศาสนา โดยเฉพาะในงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนากับพื้นที่ของการบวช รวมทั้งดำรงสถานะของการอยู่ภายใต้ “เพศ” ของ “กะเทย” ผสมรวมกับความเป็นเพศนักบวช ที่นัยหนึ่งยังเป็นประเด็นถกเถียงกันอยู่ โดยเมื่อสำรวจจะพบงานดังกล่าวในหลายมิติที่นำมาเสนอเทียบเคียงให้เห็นพัฒนาการของการศึกษางานด้านเพศวิถีศึกษากับประเด็นร่วมทางศาสนาได้คือ

๑.งานวิจัยที่สะท้อนคิดในเชิงหลักการของความเป็นเพศต่อการบวช อันหมายถึงการใช้เกณฑ์ในเรื่องพระธรรมวินัยเป็นกรอบปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ หรือสร้าเกณฑ์ในการปฏิบัติให้ชัดเจน ดังปรากฏในงานวิจัยของ พระมหาสัททชัย (กนตสีโล) นววันรัมย์ (2551) เรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “บัณเฑาะก์” ในกลุ่มพระภิกษุสามเณรไทยในปัจจุบัน”** โดยเสนอแนวคิดข้อค้นพบว่า ว่าพฤติกรรมข้ามเพศของสามเณรคือ “ความเบี่ยงเบนทางเพศ” หมายถึง ร่างกาย เป็นชายแต่มีจิตใจเป็นหญิง ถือเป็นความบกพร่องทางจิตใจสาเหตุเป็นเพราะการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว พ่อทำตัวไม่ดี ทำให้ลูกชายหันไปยึดแบบอย่างจากแม่หรือพ่อแม่เลี้ยงลูกไม่ถูกต้องตามบทบาททางเพศ เช่น สอนให้ลูกชายทำงานบ้านแบบผู้หญิง ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมผิดเพศ คำอธิบายนี้ตั้งอยู่ในวิธีคิดวิทยาศาสตร์ และทฤษฎีจิตเวชศาสตร์ตะวันตก ซึ่งนิยามว่าพฤติกรรมข้ามเพศเป็นอาการผิดปกติทางจิตชนิดหนึ่ง ผู้วิจัยได้ นำเอาทฤษฎีนี้มาใช้โดยปราศจากการทบทวนตรวจสอบองค์ความรู้เรื่องเพศภาวะและเพศวิถีอย่างรอบด้าน จนทำให้การอธิบายพฤติกรรมบัณเฑาะก์ของสามเณรไทยผลิตสู่มาายาคติเกี่ยวกับ “ความเบี่ยงเบนทางเพศ” ที่สังคมตะวันตกสร้างขึ้น

การศึกษาของพระมหาอดุลย์ ยโสธโร (2549) เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบัณเฑาะก์กับการบรรลुरुธรรม ที่อธิบายแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับความ “การเบี่ยงเบนทางเพศ” ที่เนื่องด้วยอำนาจอกุศลกรรมและวิบากกรรมในอดีต ทำให้บุคคลที่เรียกว่า “บัณเฑาะก์” ไม่สามารถบวชเรียนเพื่อการบรรลुरुธรรมได้ เพราะจัดอยู่ในกลุ่ม “อภัพบุคคล” (มีระดับสติปัญญาเพียงแคร์ับรู้ และเข้าใจหลักธรรมในขั้นพื้นฐาน) การศึกษาเรื่องนี้มองว่าบัณเฑาะก์คือผู้มีพฤติกรรมและอัตลักษณ์ทางเพศ แบบ “โฮโมเซ็กซ์ชวล” หรือ “รักร่วมเพศ” ซึ่งเป็นการนำวิธีคิดเรื่องเพศของตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มา อธิบาย ผู้วิจัยเชื่อว่าบัณเฑาะก์ที่สามารถบรรลुरुธรรมได้ต้องสร้างกรรมดี ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ ตามหลัก คำสอนในพุทธศาสนา ทั้งนี้ผู้วิจัยมิได้ตั้งคำถามเรื่องบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการสร้างนิยาม ความหมาย “บัณเฑาะก์” จึงตีความบัณเฑาะก์ในฐานะพฤติกรรมชายรักชายและผู้มีความคลุมเครือในเพศ สรีระ

พระมหาสมเจต สมจारी (หลวงกัน) (2559) ในเรื่อง **“บัณเฑาะก์กับการบรรลुरुธรรมขั้นสูงในพุทธศาสนาเถรวาท- The Queer Achieves the Dhamma in Theravada Buddhism”** ตามหลักการแล้ว บัณเฑาะก์หรืออภัพบุคคล ซึ่งไม่สามารถที่จะบรรลुरुธรรมได้ในชีวิตนี้ ถึง แม้ว่าจะพยายามฝึกปรี้อพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ทำยที่สุดแล้วก็ไม่ใช่ทางที่จะบรรลุได้ เพราะ ว่าบัณเฑาะก์เป็นผู้ถือกำเนิดมาเป็นมนุษย์เพราะผลแห่งอกุศลกรรม ปฏิสนธิที่ปราศจากอโหหะเหตุ คือ ผู้มีวิบากเป็นเครื่องกั้น แต่อย่างไรก็ตามพวกเขาสามารถสั่งสมบุญเพื่อบรรลुरुธรรมในชาติภพต่อไป ในปัจจุบันนี้ พระที่เป็นบัณเฑาะก์นั้นมียู่มา ผลกระทบต่อความเสื่อมศรัทธาต่อพุทธศาสนา ในระยะยาว...”

เพศภาวะและเพศวิถีของภิกษุสามเณรในสังคมไทย เป็นเรื่องที่เป็นปรากฏการณ์ร่วมของสังคม แต่ยังไม่มีการศึกษาในภาพกว้างถึงเกณฑ์ในการวินิจฉัยทางบัญญัติ หรือทางสังคม ที่ควรมีเส้นแบ่งอย่างไรให้ชัดเจนแล้ว

นำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อนัยหนึ่งเป็นการแก้ปัญหาอีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นการหาทางออกที่เหมาะสมกับประเด็นขัดกันในเรื่องการตีความ เกณฑ์การปฏิบัติ และหลักปฏิบัติในทางสังคม ซึ่งนฤพนธ์ ด้วงวิเศษสะท้อนคิดในมิตินี้ว่า “...เพื่อทำความเข้าใจว่าชีวิตของภิกษุ สามเณรในสังคมไทยมิได้เป็นเหมือนอุดมคติตามพระวินัย หากแต่ดำรงอยู่ท่ามกลางบริบทที่ซับซ้อนระหว่าง เรื่องทางโลกและทางธรรม นักบวชในพุทธศาสนา ในหลายวัฒนธรรมก็มีเงื่อนไขต่อการแสดงออกทางเพศที่ต่าง...” ซึ่งสภาพเหล่านี้ยังคงเป็นประเด็นของการศึกษาเพื่อหาคำตอบและอธิบายร่วมกับปรากฏการณ์เชิงสังคมร่วมกันอย่างไร ?

โดยกรอบสะท้อนคิดในเรื่องหลักพระธรรมวินัยกับแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนว่าควรยึดถือหรือมีแนวปฏิบัติอย่างไร หรืองานของพระระพี พุทธิสาร (2554-2011) ในงานสารนิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง “บั้นเฑาะว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ประเด็นปัญหาว่าด้วยการบวชในสังคมไทย- Transgenders in Theravada Buddhism : A Case Studies of Ordination in Thai Societies” รวมถึงในบทความเรื่อง “เพชฌัญชี่พื้นที่ทางความเชื่อและเพศ : การแสดงอัตลักษณ์ทางเพศของภิกษุ สามเณรไท – FACEBOOK as Belief and Gender Sphere: Transgender Identity of Thai Buddhist Clergymen (2561) ในงานทั้ง 2 ชิ้นสะท้อนคิดผ่านแนวคิดว่าจะใช้เกณฑ์อย่างไรในการเปิดพื้นที่ระหว่าง “สมณเพศ” กับ “เพศภาวะ” เพื่อให้เกิดแนวทางของการปฏิบัติที่ชัดเจนทั้งในเชิงหลักการ สังคม และหลักสิทธิของความเป็นมนุษย์ และบทความเรื่อง “Theravada Buddhism: Gender’s Right and Ordination in Thai Society” ที่ถูกนำไปในงานในในงานสัมมนาทางวิชาการในระดับนานาชาติ “Theravada Buddhism in Vietnam and Thailand : The Regional Culture Dialogue” ที่ประเทศเวียดนาม ที่ในงานกล่าวถึงพัฒนาการของความเป็นเพศทั้งชาย หญิง และเพศทางเลือก ต่อสิทธิทางศาสนาในประเทศไทยอันเป็นพัฒนาการของความเป็นเพศของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่เป็นการศึกษาผ่านปรากฏการณ์ทางสังคมโดยมีฐานคิดในเรื่อง “หลัก” ตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการให้คำอธิบาย ดังนั้นงานการศึกษาความเป็นเพศ จากข้อมูลของผู้ศึกษาเหล่านี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักการดั้งเดิมกับแนวปฏิบัติ กับแนวคิดในเรื่องวิธีการปฏิบัติ เพื่อไปสู่การลงรายละเอียดระดับกลุ่ม และระดับบุคคล เพื่อหาแนวปฏิบัติว่าจะใช้เกณฑ์อย่างไรในการปฏิบัติให้ชัดเจน คือจะปฏิบัติตามพระธรรมวินัย หรือจะอนุวัต อนุโลมดังที่ปรากฏ กันอยู่ในปัจจุบันว่าจะเอาแบบไหนอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อสรุป หรือมีข้อสรุปเพื่อการปฏิบัติที่ชัดเจน ประหนึ่งหลักการดั้งเดิมก็ควรปฏิบัติ ส่วนจะอนุวัต ก็ต้องมาคำอธิบาย หรือเกณฑ์เพื่อการปฏิบัติที่ชัดเจน โดยมีสาระของ “สมณสัญญา” เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยด้วย อีกสาระก็คือจะเอาเกณฑ์อย่างไรในการแสวงหาทางออกภายใต้การยอมรับต่อความเป็นเพศในพระพุทธศาสนา

๒.งานวิจัยหรือบทความที่สะท้อนคิดในเชิงแย้งหรือตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่การตั้งเกณฑ์ปฏิบัติที่ชัดเจน ชาญณรงค์ บุญหนุน (2557) ห้ามกะเทยเป็นพระ ห้ามพระเป็นกะเทย ที่สะท้อนมุมมองว่า

“...บั้นเฑาะว์ที่ตั้งใจบวชเพื่อความหลุดพ้นมีอยู่ หากสามารถเลิกพฤติกรรมได้ ก็ สามารถบวชได้ เพราะความเป็นบั้นเฑาะว์มิใช่เรื่องที่ยั่งยืนเปลี่ยนแปลงไม่ได้ จะเห็นได้ว่าคนที่เป็นไม่เป็นบั้นเฑาะว์ก็สามารถเปลี่ยนเป็นบั้นเฑาะว์ได้และคนที่เป็นบั้นเฑาะว์ก็สามารถเปลี่ยนเป็นชายได้เช่นกัน...บั้นเฑาะว์ก็มีปัญหา สามารถศึกษาพระธรรมจนหลุดพ้นได้ และเป็นกำลังในการเผยแผ่พระศาสนาได้ เรื่องนี้คนละประเด็นกับเรื่องบั้นเฑาะว์ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระศาสนา หากบั้นเฑาะว์เลิกพฤติกรรมบั้นเฑาะว์ได้ ก็เท่ากับว่ากลายเป็นชายและสามารถสืบพระศาสนาได้ แต่หากเลิกพฤติกรรมทั้งกายและใจไม่ได้ ความเสื่อมเสียก็ย่อมเกิดแก่พระศาสนามารวมทั้งตัวบั้นเฑาะว์เอง คือ บั้นเฑาะว์ที่ยังติดอยู่ในโลภีวิสัยไม่อาจ

พัฒนาตนไปสู่ความหลุดพ้นได้ เราต้องไม่นำบั้นเพาะก์ที่เลิกพฤติกรรมได้กับที่เลิกพฤติกรรมไม่ได้ไปปะปนกัน...”

หรือในงานของ นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (2559) ในเรื่อง *เพศและความเป็นชายในพุทธศาสนา กับการควบคุมภิกษุ สามเณร และบั้นเพาะก์ Sex and Masculinity in Buddhism and the Control of Sex among Monks, Novices and Pandaka* ที่พยายามเสนอ “ศึกษาและทำความเข้าใจวิถีคิดเรื่องเพศและความเป็นชายที่ต่างกันไปในนิกายต่าง ๆ ของพุทธศาสนา ซึ่งมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางเพศและเรื้อนร่างความเป็นชายของภิกษุ สามเณร และบั้นเพาะก์ โดยจะนำกระบวนการทัศน์เชิงวิพากษ์แบบพุโกต์มาวิเคราะห์ให้เห็นถึงตรรกะและฐานความคิดเรื่องเพศที่สถาบันสงฆ์และราชการไทยนำไปจัดระเบียบและควบคุมเพศกามารมณ์ และความเป็นชายของนักบวชในพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เกิดผลิตซ้ำมายาคติและอคติต่อพฤติกรรมชายรักชายและสภาวะข้ามเพศ...”

เท่าที่ผ่านมาการศึกษา “บั้นเพาะก์” ในสังคมไทยยังไม่ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์เรื่องเพศ มีเพียงการศึกษาเรื่องบั้นเพาะก์ที่ใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์แบบตะวันตกมาเป็นแนวทางวิเคราะห์ได้แก่ การศึกษาของ **กัณฑ์เทศ เทศแก้ว (2543)** เรื่องพุทธธรรมกับพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน ศึกษากรณีทัศนคติของ นักศึกษาชายมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร อธิบายว่านักศึกษายายเชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมรักเพศเดียวกันเกิดจากอภุศลกรรมที่เกิดจากการปฏิบัติผิดในกามส่งผลให้ต้องเกิดมาเป็นกะเทย

หรือในงานของ Jackson, Peter. A. (1993) ในเรื่อง “Male Homosexuality and Transgenderism in Buddhist Tradition” รวมไปถึงงานของ Ikeda, D. (2001) เรื่อง “Gender Equality in Buddhism.” Buddhism in Action for Peace หรืองานของ Carolyn Chenery (2015) เรื่อง “Destroying the Binary: Transgenderism in Buddhism” งานการศึกษาแบบฝรั่ง ที่สะท้อนคิดผ่านการศึกษางานต่อประเด็นสิทธิทางเพศหรือพื้นที่ทางเพศในศาสนา รวมไปถึงพระพุทธรูปที่คนข้ามเพศที่ปรากฏในคัมภีร์ไว้แต่อดีตประหนึ่งเป็นการยอมรับถึงการมีอยู่ ส่วนสถานะกับพื้นที่ทางเพศเป็นเรื่องของประเด็นทางสังคมต่อความเป็นเพศในช่วงเวลานั้นด้วยเช่นกัน

๓. งานวิจัยเชิงสำรวจสะท้อนสภาพปัญหาหรือแนวคิดที่จะเกิดขึ้น จะมีแนวคิดอย่างไร โดยปรากฏในงานของ พระปลัดระพี พุทธิสาร (2561). “Theravada Buddhism: Gender’s Right and Ordination in Thai Society” ในงานสัมมนาเรื่อง “Theravada Buddhism in Vietnam and Thailand : The Regional Culture Dialogue” ที่สะท้อนคิดผ่านแนวคิดปรากฏการณ์ เป็นการศึกษาสำรวจสภาพข้อเท็จจริงทั่วไป ประหนึ่งเป็นการย้อนแย้งเพื่อหาคำตอบและทางออกที่เกิดขึ้นว่าจะมีแนวทางหรือมาตรการอย่างไร ในการหาทางออกที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน พระระพี พุทธิสาร. “บั้นเพาะก์ กะเทย เกย์ : ประเด็นปัญหาว่าด้วยการบวชในสังคมไทย” (2552) ที่ถูกนำเสนอในเวทีเสวนาประเด็นเรื่อง **เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย : วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย**, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยเป็นการเสนอแนวคิดเพื่อหาแนวปฏิบัติจากพระธรรมวินัย ภายใต้แนวคิดย้อนกลับไปหาหลักการดั้งเดิม หรือจะหาวิธีการที่เป็นทางออกในเชิงเกณฑ์ทางสังคมภายใต้การยอมรับร่วมกันว่าจะเอาอย่างไร หรือไปในทิศทางใด ไม่ใช่ทำที่ประหนึ่งเป็นขัดแย้งเห็นต่าง แต่ก็ยอมรับกลายเป็น ๆ ภาระนั้น

4. ความเป็นเพศกับพื้นที่ทางศาสนา ในงาน อาทิตย์ พงษ์พานิช (2556) ไม่ได้ขอให้มารัก: กะเทยกับความเชื่อทางพุทธเถรวาทในภาพยนตร์ไทย โดยในบทความนี้วิเคราะห์และวิพากษ์ภาพแทนของเพศสถานะและเพศวิถีทางเลือกโดยเฉพาะอัตลักษณ์ความเป็นกะเทย อันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและการตีความของศาสนาพุทธเถรวาทในสังคมไทย **ไม่ได้ขอให้มารัก** (2555) ผลงานการกำกับภาพยนตร์โดยธัญญ์วาริน

สุชะพิสิษฐ์ ที่มุ่งเสนอชีวิตตัวละครเพศทางเลือกจะเป็นกรณีศึกษาของบทความนี้ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับภาพยนตร์ไทยที่มุ่งหรือมีประเด็นทางเพศทางเลือกเรื่องอื่นๆ เพื่อวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวให้ชัดเจนขึ้น

บทความนี้วิเคราะห์และวิพากษ์ภาพแทนของเพศสถานะและเพศวิถีทางเลือก โดยเฉพาะอัตลักษณ์ความเป็นกะเทย อันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและการตีความของศาสนา พุทธเถรวาทในสังคมไทย ไม่ได้ขอให้มารัก (2555) ผลงานการกำกับภาพยนตร์โดยธัญญ์วาริน สุขะพิสิษฐ์ ที่มุ่งเสนอชีวิตตัวละครเพศทางเลือกจะเป็นกรณีศึกษาของบทความนี้ พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับภาพยนตร์ไทยที่มุ่งหรือมีประเด็นทางเพศทางเลือกเรื่องอื่นๆ เพื่อวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวให้ชัดเจนขึ้น

ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม โดยเฉพาะการผิดศีลข้อสามที่เกี่ยวข้องกับการ "ผิดลูกผิดเมีย" ผู้อื่น มักถูกอ้างถึงบ่อยครั้งเพื่ออธิบายสาเหตุของการกลายมาเป็นเพศทางเลือกในสังคมไทย แม้ว่า ไม่ได้ขอให้มารัก จะนำความเป็นกะเทยกับความเป็นพุทธมาปะทะกันอย่างชัดเจน แต่ภาพยนต์กลับเพิกเฉยต่อความเชื่อนี้ ภาพแทนของตัวละครกะเทยจึงดูเหมือนได้รับการปลดแอกจากการตอกย้ำตราบาปตามความเชื่อทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ภาพยนต์บรรจุความย้อนแย้งอย่างน่าสนใจด้วยการสร้างซ้ำภาพมายาคติในด้านลบ ทำให้ภาพแทนของกะเทยในทางหนึ่งยังผูกติดอยู่กับความน่าอับอาย แต่ในอีกทางหนึ่ง ภาพเข้าแบบด้านลบอาจเป็นการใช้ลักษณะวิลักษณ์เพื่อตั้งคำถามกับมาตรฐานอันเป็นที่ปรารถนาและพึงพอใจของระบบสังคมนิยมรักต่างเพศ อย่างไรก็ตาม ในตอนท้ายของเรื่อง ตัวละครกะเทยยังคงถูกแบ่งแยกจากสถาบันครอบครัวไทยและต้องพลีชีพเพื่อยังประโยชน์ให้แก่สังคมและสถาบันรักต่างเพศ อังส่งผลให้คนในสังคมกระแสหลักทน/ยอมรับความเป็นเพศทางเลือกได้ นอกจากนี้ ภาพยนต์ยังสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาผ่านการตีความอันคลุมเครือจากหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจของตัวละครเพศทางเลือกที่ไม่อาจเป็นหนทางแห่งการแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

หรือในงานของพระชาย วรรธน์โม พระภิกษุที่สะท้อนคิดผ่านแนวคิดเรื่องเพศ ที่เขียนหนังสือเรื่อง "แกะ*เปลือก*เพศ*พุทธ" รวมบทความว่าด้วยศาสนากับเพศและความเป็นเพศอื่นๆ ที่สะท้อนคิดในเรื่องสิทธิทางเพศกับบวช ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ กับพื้นที่ของความเป็นเพศและสิทธิในการเข้าถึงการบวช

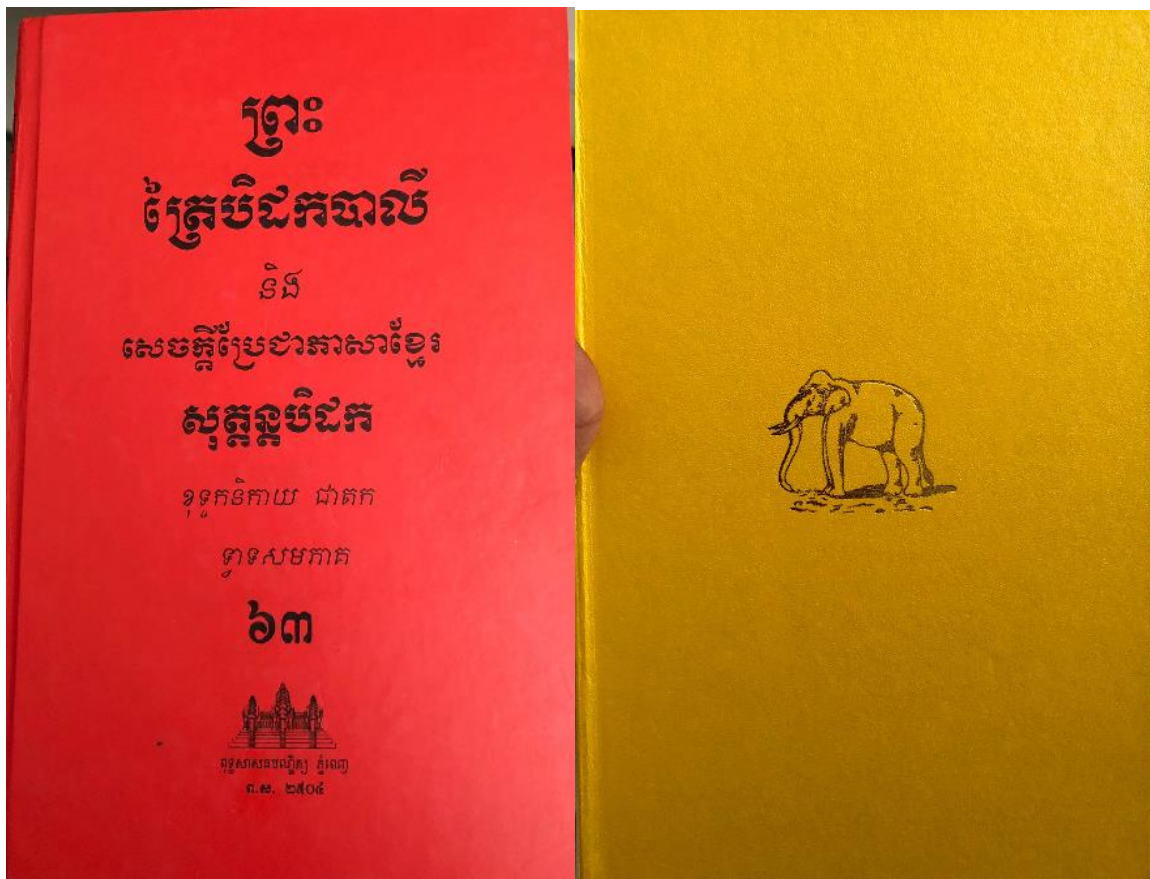
สมคิด แสงจันทร์ (2560) ในงานคว่ำเรื่อง "เพศวิถี (ที่รอการ) ศึกษาในพุทธศาสนา: ปรกาศความคิดเรื่องเพศวิถีในพุทธศาสนา กับตัวอย่างพระอรหันต์เพศวิถี" ที่ให้ผลการศึกษาถึงข้อเท็จจริงที่ปรากฏในพระพุทธานุภาพ ถึงเพศภาวะ เพศสภาพ และสิทธิทางเพศในพระพุทธานุภาพประหนึ่งทวงถามและย้อนหาหลักการอันเป็นแนวคิดว่าจะมีผลหรือทางออกอย่างไรในอนาคต ผ่านการศึกษาและสะท้อนคิดออกมา "เพศวิถีในสังคมพุทธกาลนั้นไม่ได้มีแค่ชายหญิงเท่านั้น แต่มีเพศวิถีที่หลากหลาย นั่นเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าเองก็คาดไม่ถึง แต่ด้วยสภาพสังคมที่กำหนดให้มีเพียงเพศชายและเพศหญิงได้กดทับความหลากหลายทางเพศวิถีเหล่านั้นไว้ สิ่งที่พระพุทธเจ้าตีความก็คือ ไม่ว่าเพศวิถีเหล่านั้นจะหลากหลายเพียงใดทุกอย่างล้วนเป็น "เมถุนธรรม" ทั้งสิ้น ในความหมายหนึ่งคือพระพุทธเจ้าตีความหมายของ "เมถุนธรรม" ให้กว้างกว่าเพียงความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายกับหญิง, ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างอวัยวะเพศ, และความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคนเป็นกับคนตาย แม้จะไม่มีบัญญัติคำขึ้นเรียกความสัมพันธ์แต่ละแบบขึ้นมา ดังเช่นปัจจุบันก็ตาม"

5.ความเป็นเพศในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อพยายามสำรวจเกี่ยวกับความเป็นเพศในศาสนาของประเทศเพื่อนบ้าน มีงานวิจัยเกี่ยวกับความเป็นเพศ อาทิ ลาว เขมร พม่า เวียดนาม มีการพูดถึงความเป็นเพศในประเด็นสาธารณะ แต่ยังไม่มีการพูดถึง อาจมีกลุ่มเล็ก พูดถึงประเด็นสถานภาพของนักบวชในพระพุทธศาสนากับเพศหญิงกับการบวช กรณีของเวียดนาม พม่า กัมพูชา แต่กรณีของกลุ่มเพศชาย กะเทย หรือข้ามเพศ ยังไม่มีการพูดถึง หรือการทำการศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวคิด แนวปฏิบัติที่ชัดเจนเสียทีเดียว ดังกรณีกัมพูชามีงาน Babara Earth, (2007:65-74) ในเรื่อง *Diverse Genders and Sexualities in Cambodia* ที่พูดถึงประเด็นเหล่านี้ แต่เป็นแนวคิดเท่านั้น หรือมีแนวคิดความเปิดกว้างมากขึ้น แต่พื้นที่สำหรับศาสนายังอาจไม่มีคำตอบและอธิบายมากขึ้น หรือในบทความของ Myint, Lae Phyu Pyar Myo; Htwe, Nyein Ei Ei (2017) "Prejudice and progress: a snapshot of LGBT rights in Myanmar" ที่สะท้อนผลการศึกษเกี่ยวกับความเป็นเพศในบริบทของสังคมพม่าเอง Burnet Institute and UNFPA (2008) Young Women's Sexual Behaviour Study Vientiane Capital, Lao PDR ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นเพศในประเทศลาว หรือในงานเขียนของ Marr, Richard (2015) 'Vietnam Removes Same-Sex Marriage Ban' ที่สะท้อนความเป็นจริงเกี่ยวกับความเป็นเพศในประเทศเวียดนาม ทั้งหมดเป็นการศึกษาในบริบทของประเทศต้นทางที่นิสิตเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ยังไม่มีการเปิดพื้นที่มากนัก ในกรณีพื้นที่ของกลุ่มเพศทางเลือกกับพื้นที่ทางศาสนา แต่อาจมีงานที่ปรากฏในภาษาของเจ้าของ ซึ่งข้อจำกัดของผู้เขียนในเรื่องการเข้าไปสืบค้นด้วยภาษานั้นอาจมีอยู่ แต่ยังไม่พบแต่ถ้าจากการสัมภาษณ์สอบถามนิสิตที่เป็นประเทศเถรวาท นับถือพระพุทธศาสนาทุกท่านจะให้แนวคิดไว้คล้าย ๆ กันคือยังไม่ปรากฏ หรือมีก็อาจเป็นกรณีเล็กน้อยที่ไม่ได้ปรากฏจนกลายเป็นประเด็นทางสังคมแต่อย่างใด

ในการสำรวจ ทำให้เห็นภาพความขัดกันของพระพุทธศาสนาและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อเป็นความเป็นเพศ ที่ยังคงอยู่และปรากฏอยู่ในปัจจุบัน จนกระทั่งกลายเป็นปรากฏการณ์อันปกติ ที่มีผลเป็นความคุ้นชิน ที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง จนกระทั่งกลายเป็นเรื่องปกติ จนกระทั่งปัจจุบัน

เกณฑ์ตามพระธรรมวินัยในอาเซียน

ย้อนกลับไปที่ใช้เกณฑ์หรือหลักการในการวินิจฉัยต่อความเป็นพุทธศาสนาในแบบพม่า เมื่อสำรวจเกี่ยวจากพระไตรปิฎกเถรวาท ทุกฉบับมีแนวคิดที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาคล้ายกันทั้งฉบับภาษาไทย ฉบับภาษาเขมร และภาษาพม่า เวียดนาม และลาว ซึ่งมีความเหมือนกัน

ภาพที่ 3 พระไตรปิฎกที่เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งไทย ลาว กัมพูชา พม่า ล้วนสะท้อนคิดในเรื่องความเป็นเพศ “บ้นเฑาะก” ที่ปรากฏในวินัย แม้จะอยู่ในพระไตรปิฎก ที่ถูกจัดพิมพ์ตีพิมพ์แตกต่างกัน ในแต่ละฉบับแต่ละประเทศเขมรถูกแปลเป็นภาษาเขมร 110 เล่ม พม่า (ภาพ : ออนไลน์ 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ในประเด็นหลักการสำหรับประเทศไทย ก็ยังคงถกเถียงพูดคุยกันไม่จบ ว่าจะมีแนวปฏิบัติอย่างไร ในเมื่อเกณฑ์ต่อความเป็น “เพศ” ทางเลือกกับประเด็นทางศาสนายังเป็นประเด็นถกเถียงและยังหาข้อสรุปไม่ได้ เมื่อยังหาข้อสรุปไม่ได้ ก็แปลว่า มันก็เป็นพื้นที่ที่สับสนและยังไม่มีทางออกด้วยเช่นกัน

เมื่อสอบถามพระเถรจากประเทศเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ที่ความคิดเห็นในเรื่องความไม่เหมาะสม และสะท้อนคิดต่อไปว่า ประเทศไทยของเขาที่ต้นทางทั้งกัมพูชา ลาว เวียดนาม พม่า ล้วนมีมาตรการในการดูแลพื้นที่ทางศาสนาสำหรับความเป็นเพศทางเลือกในพระพุทธศาสนาโดยตรง หมายถึงหลักการไม่อนุญาต และกระบวนการทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของการห้ามขอ

สะท้อนคิดผ่านความคิดเห็นจากสิ่งที่เห็น

ประเด็นที่อยากสำรวจเป็นประเด็นอ่อนไหวในทุกประเทศโดยเฉพาะศาสนากับความเป็นเพศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การเข้ามาบวช” ในพระพุทธศาสนา กรณีในประเทศไทย ก็ยังเป็นประเด็นถกเถียงกันอยู่ในวงกว้างว่าบวชได้ บวชไม่ได้ ซึ่งก็ยังเป็นประเด็นกันอยู่ในปัจจุบันแม้จะมีการยอมรับในเรื่องภาพลักษณ์ การสมยอมกลายเป็นและการเป็นพื้นที่ในศาสนา ที่นัยหนึ่งตราบเท่าที่ยังไม่ละเมิดสิกขา หรือกระผิดรุนแรงต่อเพศหรือเรื่องที่ไม่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัยแล้ว สิ่งเหล่านั้นยังคงเป็นสิ่งที่สามารถกระทำหรือปฏิบัติได้แล้ว ก็ย่อมจะสมยอมแบบกลายเป็น ประเด็นถกเถียงกันเรื่องบวชได้ ไม่ได้ แม้มีบทสรุปในเชิงหลักการ แต่สังคมก็เป็น

ประหนึ่งเหมือนสมยอมและยอมรับกระมัง แต่ในภาพรวมประเทศไทยเลยจุดนั้นมาพอสมควร ด้วยเหตุผลว่า หลักการถูกต้องคิดว่าบวชไม่ได้ แต่ยังไม่ไม่มีคำอธิบายเชิงยืนตามและย้อนแย้งอย่างชัดเจน ทั้งประเด็นผู้หญิง บวช กะเทยบวช ด้วยเหตุผลในเรื่องหลักการก็ยังห้ามขอดกันอยู่ แต่กรณีผู้หญิงบวช ก็เติบโตด้วยวัตรปฏิบัติ ดังกรณีภิกษุณีเจริญเตโตะและปัจจุบันได้มีพื้นที่ทั้งในเชิงสังคมและการสื่อสารสาธารณะ ในส่วนของกะเทย บวช ก็เริ่มมีพื้นที่ดังกรณีหลวงพี่แจ๊ส บวช หลวงพี่บวช หรือหลวงพี่ชาย วรธมโม ที่แสดงตัวต่อสาธารณะว่าเป็นกะเทยและบวชอยู่ นัยหนึ่งเป็นการยืนยันอัตลักษณ์ความเป็นเพศอีกนัยหนึ่งเป็นการย้อนแย้งเชิงสิทธิ์ ซึ่งไปติดตามและศึกษาในภาพกว้างต่อความเป็นเพศกันต่อไป อันนี้ที่อยากนำมาเขียนเป็นประเด็นศึกษาคือในปัจจุบันในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก็จะมีบุคคลที่เรียกว่ากะเทย บวชอยู่และแสดงออกทางสาธารณะทั้งในเชิงภาพลักษณ์ พฤติกรรม และการสื่อสารสาธารณะ ดังปรากฏในงานศึกษาเรื่อง “” ของพระปลัดระพิน พุทธิสารโร ที่สะท้อนคิดในเรื่อง เพศบรรพชิต ที่ต้องมีสมณสัญญา กับเพศทางเลือก ที่อาจแสดงออกได้ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการศึกษาผ่านปรากฏการณ์ แต่เมื่อจำเพาะลงไปทีกลุ่มในมหาวิทยาลัย จึงประสงค์ถามผู้คนที่เหมือนในในเชิงวัฒนธรรมศาสนา เมื่อพบเห็นจะมีทัศนะอย่างไร เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และทวนสอบร่วมกับบริบททางสังคมและหลักการ เพราะในอนาคต เมื่อพื้นที่ทางสังคมเปิดมากขึ้น กระแสวัฒนธรรมเชิงศาสนาเข้าไปหาสู่กันมากขึ้นประเด็นเหล่านี้จะกลายเป็นประเด็นสาธารณะที่ถูกยกขึ้นมาในศาสนาของแต่ละพื้นที่ ก็เลยสำรวจดูว่าหลักเดิมของแต่ละพื้นที่ว่าอย่างไร และเกณฑ์ทางสังคมที่เมื่อถึงที่สุดจะต้องเปลี่ยนว่าอย่างไร เพื่อเป็นการสอบทาน

มีแนวคิดในเรื่องการโต้แย้ง หรือการสะท้อนคิดออกมาว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีทัศนคติอย่างไร ต่อความเป็นเพศที่เลือก หรือหลากหลาย ก็ถามว่าสถานภาพ หรือคิดอย่างไรกับความหลากหลายทางเพศ กับความเป็นเพศทางเลือก สังคมยอมรับ พื้นที่ยอมรับ หรือสังคมยอมรับต่อความเป็นเพศ เมื่อลงรายละเอียดไปเฉพาะ เพราะหลายครั้งเมื่อเกิดปัญหาข้อโต้แย้ง ทำให้เกิดคำถามว่า ทำไมมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงกลายเป็นสถานที่ผลิตคนข้ามเพศ หรือทางเลือกสำหรับเพศวิถี นัยหนึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการศึกษา อีกนัยหนึ่งคนกลุ่มเพศทางเลือก มีโอกาสเข้ามาแฝงฝังอยู่ในพื้นที่ ด้วยข้อจำกัด ทางเพศ การเข้ามาอยู่ในความเป็นเพศเดียวกัน ทำให้เกิด

ภาพ 4 ภาพที่สะท้อนถึงรสนิยมทางเพศของพระเวียดนามที่ขณะการประมูลของใช้ส่วนตัวนักร้องดัง Vinh Hung ชาวเวียดนาม แต่ได้กลายเป็นประเด็นในความเป็นเพศกับสถานะนักบวชในประเทศเวียดนาม (ภาพ : ออนไลน์ 20 กุมภาพันธ์ 2562)

กรณีเวียดนามเคยเป็นข่าวในเชิงภาพลักษณ์ทางสื่อออนไลน์ แต่ก็สอบถามข้อมูลเป็นการที่พระภิกษุใช้สื่อออนไลน์ในการสะท้อนรสนิยมเฉพาะ ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์ในช่วงหนึ่ง แต่กรณีประเทศไทยเราก็จะมีประเด็นในลักษณะดังกล่าว ต่างกรรมต่างวาระกันในเรื่องภาพลักษณ์ต่อสาธารณะ และในความเป็นสาธารณะนั้น ได้สะท้อนปรากฏการณ์ของความหลากหลายและความชื่นชอบในรสนิยมที่แตกต่างกันและในความแตกต่างได้ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเป็นพฤติกรรมและภาพลักษณ์ต่อสาธารณะด้วยเช่นกัน

ส่วนในประเทศไทยมีกรณีประเด็นโต้แย้งต่อความเป็นเพศกับการบวชในหลาย ๆ กรณี มีทั้งเห็นด้วยกรณีการบวชแล้วปฏิบัติดี ดังกรณีปรากฏในพฤติกรรมการบวชพระแจ้ส พระ รวมไปถึงพระนักกิจกรรมอย่างพระชาย วรธมโม ที่สะท้อนคิดผ่านการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน รวมทั้งไม่เห็นด้วยกรณีทำผิดพระธรรมวินัย หรือกระทำความผิดต่อประเด็นความเป็นเพศ ตามพระธรรมวินัยด้วย ไม่เห็นด้วยกรณีทำผิดพระธรรมวินัย

ทัศนะของความเป็นเพศในศาสนาของนิกายเถรวาท

ถามว่าทำไมต้องถามนิกายกับสิ่งที่พบเห็น (๑) ต้องการสำรวจหลักวินัยที่ว่าด้วยเรื่องความเป็นเพศที่ปรากฏในคัมภีร์และหลักคำสอนว่ามีสภาพการรับรู้อย่างไร (๒) มีสภาพบังคับใช้อย่างไร (๓) ทัศนคติในเชิงสังคมและเชิงปัจเจก (4) เมื่อพบเห็นภาพลักษณ์ต่อความเป็นเพศในแบบประเทศไทยเป็นอย่างไร โดยทั้งหมดเป็นประเด็นสำรวจด้วยเหตุผลว่าทุกประเทศใช้พระไตรปิฎกบาลี อันเนื่องด้วยความเป็นเถรวาทที่แบบแผนจากพระไตรปิฎกเล่มเดียวกัน จะมีเพียงเวียดนามที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่ในเวียดนามก็มีการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเป็นภาษาเวียดนามและใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนามด้วย ค่านิยมและทัศนคติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจึงไม่แตกต่างกันหรืออาจมีการรับอิทธิพลและค่านิยมที่แตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน

เมื่อสอบถามนิกาย ที่เป็นนิกายเถรวาท ที่รวมพระธรรมวินัยไว้ เกี่ยวกับทัศนะทางเพศโดยเฉพาะกับเพศทางเลือกในกลุ่ม โดยถามในสองส่วน คือทัศนะ กับ แนวคิดในเรื่อง เกณฑ์ตามพระธรรมวินัยของอาเซีย และการตีความตามพระ คำถามที่ใช้คำถามเป็นคำถามเชิงทัศนะ เกี่ยวกับเกณฑ์ตามพระธรรมวินัย และในเกณฑ์เกี่ยวกับพระธรรมวินัยนั้น สะท้อนคิดด้วยอะไร หมายถึงหลักการหรือทัศนะ แต่ถ้าพิจารณาในเชิงหลักจะมีเหมือนกันคือส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท และในความเป็นเถรวาทการบวช ก็อิงด้วยพระธรรมวินัยเดียวกัน แต่การตีความและการบังคับใช้แตกต่างกันโดยในความแตกต่างเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นว่าเป็นปรากฏการณ์เชิงพฤติกรรมที่เหมือนและแตกต่างกันในภาพลักษณ์และวิธีการด้วยเช่นกัน เมื่อถามว่าคิด

อย่างไร นิสิตที่พบเห็นก็จะให้ทัศนคติที่แตกต่างกันและในความแตกต่างเหล่านี้ได้กลายเป็นการสะท้อนคิดในเชิงภาพลักษณ์แนวปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนมาได้ คือ

“...ในประเทศพม่า จะไม่มีคนที่เป็นเพศทางเลือก หรือกะเทยบวช หรือเข้ามาบวช เพราะคนเป็นกะเทยก็รู้อยู่แล้วว่าเป็น คนที่เป็นเจ้าอาวาสก็ไม่รับเข้ามาบวช หรือถ้ามาอยู่ในภายหลังก็ให้สึกไป หรือไล่ออกจากชุมชนไปทันที...”

(สัมภาษณ์ A,นิสิตพม่า 8 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ในประเทศพม่า จะไม่มีคนที่เป็นเพศทางเลือก หรือกะเทยบวช หรือเข้ามาบวช เพราะคนเป็นกะเทยก็รู้อยู่แล้วว่าเป็น คนที่เป็นเจ้าอาวาสก็ไม่รับเข้ามาบวช หรือถ้ามาอยู่ในภายหลังก็ให้สึกไป หรือไล่ออกจากชุมชนไปทันที...”

(สัมภาษณ์ A,นิสิตพม่า 8 กุมภาพันธ์ 2562)

“...ในประเทศกัมพูชา ยังไม่พบการเป็นเพศข้ามเพศมาบวช เมื่อเทียบกับที่พบเห็น ซึ่งในหลักการก็ไม่เป็นที่ยอมรับหรือการมีอยู่ในมหาวินัยแต่ในความเป็นปัจเจกอาจมีหรือแอบมีได้ แต่เป็นสิ่งที่ไม่ควรตามพระธรรมวินัย...”

(สัมภาษณ์ B,นิสิตเวียดนาม 8 กุมภาพันธ์ 2562)

“ในวินัยมีกฎห้ามบวช และสภาพสังคมก็ไม่เอื้อหรือไม่สนับสนุนให้เกิดการบวช โดยมีการกำหนดให้ผู้ที่จะบวชต้องมาใช้ชีวิตในฐานะนักรบ เมื่อครบ 1 ปีถึงจะอนุญาตให้บวช โดยส่วนตัวไม่ชอบและไม่สนับสนุนให้มีกลุ่มบุคคลเหล่านี้มาบวชในพระพุทธศาสนา...”

(สัมภาษณ์ B,นิสิตเวียดนาม 8 กุมภาพันธ์ 2562)

“...โดยส่วนตัวไม่ชอบ และเห็นสมควรว่าไม่มี เพราะในพระธรรมวินัยกำหนดไว้ชัดเจน...ว่าผู้จะบวชต้องเป็นชายตามกรอบของวินัยตอนก่อนที่จะนำเข้ามาบวชด้วยการสอบถามอันตรายิภธรรม..ส่วนในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรพุทธเถรวาทไม่ปรากฏมีกลุ่ม “กะเทย” เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา หนึ่งรู้จักกันอยู่แล้วว่าบวชไม่ได้...”

(สัมภาษณ์ B,นิสิตเวียดนาม/เขมร 1 มีนาคม 2562)

“...ในวินัยมหาวรรค บอกไว้ชัดเจนว่าห้ามบวช แม้บวชต้องให้สึก รวมไปถึงในการสอบถามอันตรายิภธรรม ก็มีการถามชัดเจนของอุปัชฌาย์และคู่สวดว่า “บุริโสสิ” หรือการถามหาความเป็น “บุรุช” หลักฐานเหล่านี้ยืนยันถึงการห้ามบวชในพระพุทธศาสนา...แม้บวชและรู้ในภายหลังก็ให้สึก ซึ่งในประเทศพม่าจึงไม่มีคนบวชและแม้รู้ภายหลังก็จะมีการขับไล่ออกจากวัดหรือชุมชนที่อยู่อาศัย”

(สัมภาษณ์ B,นิสิตพม่า 1 มีนาคม 2562)

“...ขึ้นอยู่กับที่วัดจะเป็นผู้ดูแลควบคุม ในส่วนที่คนส่วนตัวเป็นเรื่องความไม่เหมาะสม แต่ถ้าสมณสาธูปเหมาะสมแก่การปฏิบัติก็เป็นสิ่งที่อนุโลมกันได้ กรณีในประเทศลาวก็จะยึดเกณฑ์ตามพระธรรมวินัยก็จะใช้เกณฑ์ตามพระธรรมวินัยคือให้ออกไปจากคณะ

สงฆ์ ในส่วนของการดูแลก็คือใช้เกณฑ์และกฎเป็นเครื่องป้องกันหมู่คณะให้เกิดขึ้น และบังคับให้ใช้ได้จริง ในส่วนของพื้นที่ของมหาวิทยาลัยจะเป็นเครื่องของสมณสาธูปที่จะต้องรักษาและป้องกัน และการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะจะเป็นเงื่อนไขต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและจะเป็นปัญหาต่อภาพลักษณ์และมหาวิทยาลัยได้...”

(สัมภาษณ์ B, นิสิตลาว 4 มีนาคม 2562)

ภาพ 5 ผู้เขียนสัมภาษณ์สะท้อนทัศนคติคนนิสิตเวียดนาม ลาว กัมพูชา และพม่า ต่อประเด็นความหลากหลายทางเพศต่อการบวช รวมทั้งวิถีสังคมของแต่ละประเทศในอาเซียน (ภาพ : ผู้เขียน 2 มีนาคม 2562)

ประเด็นทั้งหมดเป็นการสอบถามเชิงหลักการและทัศนคติ โดยวิธีการตอบคำถามและให้ผลของนิสิตส่วนใหญ่จะเป็นแบบ (1) ให้แนวคิดบนพื้นฐานของหลักการในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งลาว กัมพูชา พม่า และเวียดนามในส่วนที่นับถือเถรวาท จะมีกรอบคิดตามแนวของวินัยบัญญัติ ซึ่งอาจจะปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกที่ไม่แตกต่างกัน เช่น พม่ามีพระไตรปิฎก จำนวน เล่ม ของกัมพูชา หรือเขมรมีทั้งหมดอยู่ 110 เล่ม ของไทยอาจแตกต่างกันไปจำนวนของการตีพิมพ์ อาจเป็น 45 เล่ม ตามอายุการตรัสรู้และการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า หรือ 80 เล่มนับตามอายุพระชนชีพของพระพุทธเจ้าแต่ทั้งหมดมีฐานมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกจึงปรากฏในคัมภีร์ มหาวีถังค์ ของพระไตรปิฎกทั้งสิ้น หรืออย่างไรเสียแนวคิดที่ปรากฏก็อยู่แหล่งเดียวกันทั้งในส่วนข้อห้ามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก (2) การตอบให้ข้อมูลบนแนวคิดบนฐานของจารีตประเพณีที่สังคมกำหนด อาทิ ในพม่าจะมีความคิดเห็นที่รุนแรงและมีปฏิกิริยาเมื่อสอบถามนิสิตหรือสัมภาษณ์จะยืนยันว่าประเทศพม่าไม่มี และถ้ารู้เจ้าอาวาสก็ให้สึก หรือขับไล่ออกจากชุมชนนักบวชทันที (3) การสัมภาษณ์ทัศนคติเมื่อพบเห็นในประเทศไทย หรือกรณีเมื่อต้องมาอยู่ในชุมชนมหาวิทยาลัยตามที่ปรากฏในเชิงแฝงมีทัศนคติอย่างไร การตอบคำถามในประเด็นนี้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การมีทัศนคติไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมและท่าทีที่บุคคลข้ามเพศหรือสะท้อนความเป็นเพศกับการเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา อีกส่วนหนึ่งก็มองว่าเฉย ๆ หรืออาจ แต่ก็สะท้อนทัศนคติว่าควรให้มหาวิทยาลัยหรือคณะสงฆ์ไทยมีการควบคุมหรือกวดขันมากกว่านี้เป็นต้น จากข้อมูลที่น่าเสนอทั้งหมดจะเป็นหลักการตามพระธรรมวินัยของพุทธศาสนาเถรวาท เป็นมิติทางสังคมของประเทศที่เป็นเจ้าของ และทัศนคติส่วนบุคคลของผู้ที่กระบวนคำสั่งสมที่สะท้อนคิดจากสิ่งที่พบเห็นในประเทศต้นทางของตนของผู้ที่ให้ข้อมูลเอง กับสิ่งที่พบเห็นเชิงประจักษ์ด้วยตาเนื้อในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย การสะท้อนคิดเหล่านี้เป็นเพียงพื้นที่เล็ก ๆ ในเชิงสังคมหนึ่งแต่อีกนัยหนึ่งก็เป็นประหนึ่งเสมือนตัวแทนขององค์กรหน่วยงานเชิงระบบได้ด้วย ทั้งจุดรวมของคนที่หลากหลายที่มาจากวัตรปฏิบัติและการตีความพระธรรมวินัยที่แตกต่าง และในความแตกต่างเหล่านี้ได้สะท้อนออกมาเป็นวัตรปฏิบัติ แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติที่ชัดเจน ที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมด้วยเช่นกัน

เมื่อถามเกี่ยวกับนิสิตเวียดนามต่อประเด็นเชิงสังคม ท่านจะสะท้อนคิดในเรื่องความเป็นส่วนตัว และสังคมก็ได้ปิดกันเสียทีเดียว ประหนึ่งยอมรับในเชิงปัจเจก แต่ก็ไม่บังควร หรือกระทำให้เป็นสาธารณะ เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะเห็นว่า (1) หลักพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่ต้องรักษาต่อไป ด้วยเหตุผลในเรื่องของความ

เป็นหลักการดั้งเดิม (2) การปรับเปลี่ยนมุมมองหรือแนวคิดในเชิงสังคมก็ควรต้องเป็นสิ่งที่หาคำตอบ หรือสร้างเกณฑ์การวินิจฉัยเพื่อการปฏิบัติ เป็นทางเลือก ด้วยเหตุผลการอนุญาตให้มี หรือปรากฏเท่ากับเป็นการยอมรับ หรืออนุญาตให้มียอมรับหลาย ๆ (3) การแสวงหาวิธีการหรือทางออกในเชิงอนุวัติวิธี เพราะนั่นหนึ่งเป็นรูปแบบเชิงสังคมที่ต้องมีคำอธิบาย การอนุญาตให้มีเท่ากับยอมรับ ประเด็นเรื่องให้ศึกษาเท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่และส่งเสริมการจัดการศึกษา แต่กรณีไม่มี จะทำให้เกิดการไม่ยอมรับ หรือส่งเสริมไม่ให้เกิดการยอมรับหลาย ๆ อยู่ด้วยกัน

เมื่อถามถึงประเด็นพระธรรมวินัย กรณีนิสิตที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท จะให้หลักการที่ใกล้เคียงกัน อันเป็นแนวหลักปฏิบัติที่มาพร้อมกับพระธรรมวินัยเมื่อถามว่า ปรากฏอยู่ตรงไหนในพระวินัยปิฎก ทุกท่านก็จะให้ข้อมูลอันเป็นแนวคิดหลักปฏิบัติได้ใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุผลว่าเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักการเดียวกัน อาจจะแตกต่างเกี่ยวกับการตีความ และสัดส่วนจำนวนพิมพ์ที่ปรากฏ ดังกรณีพระไตรปิฎกของไทย ถ้าเทียบเคียงอาจมีจำนวนเล่มแตกต่าง อาทิ ไทยมีจำนวน 80 เล่มที่ตีพิมพ์โดยมูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัย ส่วนฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีจำนวน 45 เล่ม ตีความว่าเท่าพระชนมายุของพระพุทธเจ้ากับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนของกัมพูชาพูดถึงเทคนิคการพิมพ์ที่นับจำนวนเล่ม 110 เล่ม หรือพม่า แต่เมื่อย้อนกลับทุกคนจะพูดว่าปรากฏใน “วินัย มหารวด” อันเป็นที่มาของแนวคิดในเรื่อง “เพศ” บัณเฑาะก์ กะเทย หรือเกย์ ที่ถูกตีความว่าเป็นบุคคลที่ต้องมีเกณฑ์ในการคัดกรองเพื่อเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน แต่เมื่อสอบถามเกี่ยวกับความเป็นเพศ นิสิตที่อยู่ในกัมพูชา หรือเวียดนามจะมองว่ามี ในประเทศของตนเอง โดยสะท้อนคิดว่าเป็นเรื่องเชิงปัจเจก ประหนึ่งว่ามีได้ว่าเป็นเรื่องส่วนตัว หรือเชิงปัจเจก แต่กรณีในเชิงสังคม หรือการแสดงออกต่อสาธารณะ เป็นสิ่งไม่พึงมี หรือไม่ควรให้ปรากฏในสังคมของตัวเอง

เมื่อสอบถามนิสิตส่วนใหญ่จะมีทัศนคติที่หลากหลายกรณีนิสิตพม่า จะมีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วย และเมื่อพบเห็นนิสิตที่เป็น อันไปสัมพันธ์กับการรักษาพระธรรมวินัย การวางตัวต่อสังคม ที่มองเห็นครั้งแรกจะรู้สึกตกกว่ามีได้อย่างไร เมื่อไปถึงอีกขั้นคือขึ้นของการรักษาพระธรรมวินัย ส่วนนิสิตที่นอกเหนือจากพม่า อาทิ นิสิตกัมพูชา หรือเวียดนาม จะสะท้อนคิดออกมาในเชิงปัจเจก ประหนึ่งว่าในกัมพูชาและเวียดนามไม่ปรากฏ แต่ทั้งสองก็สะท้อนคิดในเชิงว่าไม่ได้ว่าต้องระมัดระวังหรือสะท้อนภาพความเป็นนิสิตไปในคราวเดียวกันด้วย ทั้งนี้ทั้งหมดเป็นเพียงมุมมอง ท่าทีที่แสดงออกต่อสาธารณะว่าแนวคิดเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้ความเป็นไปได้

บทสรุป

ครั้งหนึ่งผู้เขียนไปยังประเทศลาวเมื่อประมาณหลายปีก่อน และพบข้อมูลว่าผู้บริหารระดับสูงของคณะสงฆ์ไม่นิยมและไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรโดยให้เหตุผลว่าเมื่อพระภิกษุสามเณรมาอยู่ประเทศไทย “อาจารย์” อันเป็นกรอบประเพณีของพระภิกษุสามเณรเปลี่ยนไป ไม่เอื้อต่อพระธรรมวินัย ผู้เขียนจึงนำกรอบนี้มาเป็นการคิดและเขียน ประหนึ่งเพื่อสะท้อนทัศนะ รวมทั้งแนวคิดอันเป็นหลักปฏิบัติว่าจะมีแนวหรือหลักปฏิบัติอย่างไรต่อความเป็นพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องวินัยการบังคับใช้วินัย และค่านิยมทางสังคม ว่าจะมีแนวทางหรือมาตรการอันเป็นทางเลือกอย่างไร

ให้พระภิกษุสามเณรมาเรียนยังประเทศไทยด้วยเหตุผลว่ามีการนำอาจารย์บางประการ ที่ไม่เอื้อต่อพระธรรมวินัย ไปประเพณีหรือเป็นแบบอย่างจึงมีการห้าม หรือไม่อนุญาต ผู้เขียนก็เลยถามว่าจะมีการนำแนวหรือรูปแบบเกี่ยวกับความเป็นเพศ หรือคน พระ นิสิตเพศทางเลือกไปใช้ หรือทำให้เกิดการยอมรับในประเทศของตัวเองมากขึ้นไหม ซึ่งนิสิตก็เสนอว่าก็อาจเป็นแบบอย่าง หรือเป็นนวัตวิธิต่างที่มาจากศาสนาเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรต้องมีการพูดคุยถกเถียงกันต่อไป ในเชิงเกณฑ์ทางพระธรรมวินัย กับเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งนั่นหนึ่ง

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน และในความยาวนานได้มีการกลืนกลายผสมกับความ
ความเป็นพระพุทธศาสนาเชิงวิถีด้วย อาจจะเป็นประเด็นที่ต้องหาคำตอบหรือหาคำตอบร่วมกันต่อไป

การสำรวจนี้ไม่มีบทสรุปเป็นเพียงการสะท้อนปรากฏการณ์ที่ปรากฏด้วยตาเนื้อ แล้วสะท้อนคิดเป็น
ผลหรือแนวทางในการบริหารจัดการว่าจะมีแนวทางอย่างไร หรือจะจัดการอย่างไรได้บ้าง เพื่อประโยชน์ต่อ
การยืนยันแนวคิดในเรื่องหลักการ หรือแนวคิดที่เกิดขึ้นของระบบการบริหารการศึกษา การส่งเสริมหรือการ
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสังคม และศาสนา รวมไปถึงการยืนยันแนวคิดในเรื่องหลักการและการคงอยู่อันจะพึง
เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการอันเป็นประโยชน์ต่อการรักษาและสืบศาสนาโดยตรง ในเชิงหลักการ
ศาสนาย่อมสะท้อนคิดได้ว่ากฎระเบียบสำคัญ รวมทั้งในประเทศไทย ในเชิงสังคม สิทธิเสรีภาพและแนวคิดของ
ความเป็นมนุษย์ย่อมสะท้อนคิดได้ว่า สรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัยแห่งความเป็นมนุษย์ใน
เชิงสังคมตลอดเวลา ประเด็นถึงเถียงเกี่ยวกับความเป็นเพศในศาสนา ยังเป็นมิติที่ยังไม่มีคำอธิบายในเชิงสังคม
ร่วมสมัยเสียทีเดียว การศึกษานี้จึงเป็นการสะท้อนคิดจากสิ่งที่เห็นซึ่งส่วนใหญ่ของนิสิตสะท้อนการกลับไปหา
หลักการดั้งเดิม และการทวนย้อนต่อความคิดเพื่อประโยชน์ของการสืบสานคำสอนและการรักษาคำสอนด้วย
คนรุ่นสู่รุ่นให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2557). ห้ามกะเทยเป็นพระ ห้ามพระเป็นกะเทย. ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 (2014) :

พฤษภาคม - สิงหาคม 2557. หน้า 5-10.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2559) เพศและความเป็นชายในพุทธศาสนา กับการควบคุมภิกษุ สามเณร และบัณเฑาะก์

Sex and Masculinity in Buddhism and the Control of Sex among Monks, Novices and Pandaka.วารสาร สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559)

พระระพี พุทธิสารโร. “บัณเฑาะก์ กะเทย เกย์ : ประเด็นปัญหาว่าด้วยการบวชในสังคมไทย” ใน *เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย : วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย*, สำนักงานเลขาธิการจัดการประชุมประจำปีเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย ครั้งที่ 1. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

พระปลัดระพี พุทธิสารโร. (2561). เพชบุรีพื้นที่ทางความเชื่อและเพศ : การแสดงอัตลักษณ์ทางเพศของภิกษุสามเณรไทย- FACEBOOK as Belief and Gender Sphere: Transgender Identity of Thai Buddhist Clergymen. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 ระดับนานาชาติครั้งที่ 3 The 5th National and the 3rd International Conferences 2018 “จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน- Volunteer Spirit with Sustainable Social Development*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2561

พระมหาสมเจต สมจारी (หลวงกัน) บัณเฑาะก์กับการบรรลุลหรรณสูงในพุทธศาสนาเถรวาท- The Queer Achieves the Dhamma in Theravada Buddhism.วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มจร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม -ธันวาคม 2559 หน้า 151-165.

พระมหาสักราย กนต์สีโล (2551). การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “บัณเฑาะก์” ในกลุ่มพระภิกษุสามเณรไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนศึกษา). คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาอดุลย์ ยโสโร (บุตรตะเคียน). (2550). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบัณเฑาะก์กับการบรรลุลหรรณ.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อาทิตย์ พงษ์พานิช (2556) ไม่ได้ขอให้มารัก: เกเทยกับความเชื่อทางพุทธเถรวาทในภาพยนตร์ไทย Vol 20 No 2 (2013): กรกฎาคม - ธันวาคม 2556.

Ven.Phra Raphin Buddhiso. (2561/2018). "Theravada Buddhism: Gender's Right and Ordination in Thai Society" ในงานสัมมนาเรื่อง "Theravada Buddhism in Vietnam and Thailand : The Regional Culture Dialogue" จัดประชุมโดย Thai Studies Center, University of Social Sciences and Humanities, Vietnam National University, Ho Chi Minh City, Vietnam (USSH, VNU-HCM ระหว่าง 13-16 กันยายน 2561

Jackson, Peter. A. 1993."Male Homosexuality and Transgenderism in Buddhist Tradition." Queer Dharma: Voices of Gay Buddhists.

Ikeda, D. 2001. "Gender Equality in Buddhism." Buddhism in Action for Peace. Soka Gakkai International.

Carolynn Chenery. (2015). "Destroying the Binary: Transgenderism in Buddhism".ออนไลน์ <https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1045&context=rso>

Babara Earth, (2007). *Diverse Genders and Sexualities in Cambodia*, p.65-74.

https://books.google.co.th/books?id=dIvD6eyT27UC&pg=PA62&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Marr, Richard.'Vietnam Removes Same-Sex Marriage Ban'.January 8, 2015, Metro Weekly. Vietnam Removes Same-Sex Marriage Ban, retrieved January 10, 2015

Myint, Lae Phyu Pyar Myo; Htwe, Nyein Ei Ei (1 June 2017). "Prejudice and progress: a snapshot

of LGBT rights in Myanmar". *The Myanmar Times*. Retrieved 9 October 2018.

Burnet Institute and UNFPA. (2008). Young Women's Sexual Behaviour Study Vientiane Capital,

Lao PDR. The Department of Health of Vientiane Capital (PCCA) in collaboration with the Burnet Institute and UNFPA <https://lao.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/FinalReportYoungWomensSexualBehaviourStudy.pdf>

สัมภาษณ์

Mr.Myo 34 Student of Faculty of Buddhism,MCU (Myanmar)

Miss.Lay shwe 25 Student of Faculty of Buddhism, MCU (Myanmar)

Ven.Sopheak Moeurn 30 Student of Faculty of Buddhism, MCU (Cambodia)

Ven.Tran Ngoc binh 29 Student of Faculty of Buddhism, MCU (Vietnam)

Ven.Tran Viet Hung 28 Student of Faculty of Buddhism, MCU (Vietnam)

Ven.Lam sophol 26 years Student of Faculty of Buddhism (Khmer-Vietnam)

Ven. NARADA 31year Student of Faculty of Buddhism (Mynmar)

Ven.Mhee Thiracitto (Sithonh) 25 Years, Student of Faculty of Social Science (Laos)